ולאחר מכן **כתיב**, שבשנה השלישית של הרעב, אמר הקדוש ברוך הוא לאליהו: "**לך הראה אל אחאב, ואתנה מטר על פני האדמה**".

הרי שאמר הקדוש ברוך הוא לאליהו, שמעתה ישוב המטר לרדת על פני האדמה.

ואילו לגבי **טל** — **לא קאמר ליה** הקדוש ברוך הוא שישוב מעתה.

מאי טעמא? למה לא אמר הקדוש ברוך הוא שישוב הטל לרדת, והרי אליהו אמר בתחילה שגם הטל ייעצר, כפי שנאמר: "אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי"!

ג-ב אלא, הטעם הוא **משום דלא מיעצר** [שאין הטל נעצר לעולם מלרדת](98), ולכן לא היה צריך הקדוש ברוך הוא להשיבו.

תמהה הגמרא: **וכי מאחר דלא מיעצר** [אם כן, שהטל אינו נעצר לעולם], **אליהו אשתבועי למה ליה** [למה נשבע אליהו שלא ירד טל]?(99)

ומבארת הגמרא: אמנם הטל לכשעצמו אינו נעצר לעולם. אבל אפשר שירד הטל, ולא יועיל להצמיח דבר. **והכי קאמר ליה** [וכך אמר לו] אליהו לאחאב: לא רק שהגשם לא ירד, אלא **אפילו טל דברכה**(100), שאף הוא מצמיח מעט — **נמי לא אתי** [גם הוא לא יבוא](101).

ומקשה הגמרא: אם כן, שאכן עצר אליהו את טל הברכה, **וליהדריה לטל דברכה** [שיחזיר עתה את טל הברכה! ומדוע לא אמר לו הקדוש ברוך הוא: "ואתנה טל ומטר"?!

ומבארת הגמרא: הטעם שלא הזכיר הקדוש ברוך הוא את הטל, **משום דלא מינכרא**

---

98. כתבו **התוספות**, שלפי זה, מה שאמר וביקש גדעון [בספר שופטים פרק ו, עיין שם כל המעשה]: "טל יהיה על הגיזה לבדה ועל הארץ יהיה חורב", ונאמר אחר כך "ויהי כן", צריך לומר דהיינו דווקא גבי מה שאמר גדעון שעל הגיזה יהיה הטל. אבל מה שאמר שעל הארץ יהיה חורב — לא נתקיים, שהרי טל אינו נעצר לעולם. ועיין שם עוד מה שהאריכו בזה.

99. הגמרא לא מקשה על כך שנשבע אליהו שבועת שוא, כי אין זו שבועת שוא, כיון שנשבע שלא יהיו טל ומטר יחד. אבל טל לחוד — יכול להיות. **רע"א**. ועיין עוד **במהרש"א** ובחידושים שבעיין **יעקב** שהאריכו בענין זה.

100. הקשה **הריטב"א**, למה אין חיוב להזכיר את הטל משום טל ברכה, וכן להזכיר את הרוחות משום רוח שאינה מצויה [כפי שמובא בגמרא להלן [בעמוד ב], ועוד, שהרוח מביאה את הגשם, ומועילה לגדל דשאים וצמחים!

וכתב, שלא רצו לתקן הזכרה אלא לדבר הכרחי, שאי אפשר זולתו. עיין שם שהאריך.

101. הקשה **העיון יעקב**, למה היה צריך אליהו להשבע על כך, הרי עיקר סיבת השבועה היה, משום שאחאב טען שדבריו של משה רבינו: "השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים ולא יהיה מטר", אינם מתקיימים. אם כן, די בכך שייעצרו הגשמים, ואז יווכח אחאב שהדברים מתקיימים!

ותירץ, שאם היה הטל לברכה אף בזמן עצירת הגשמים, היתה הארץ נותנת יבולה, ולא

מילתא [שאין הדבר ניכר] שחזר טל ברכה, שהרי כל העת ירד טל, ואי אפשר להכיר איזהו טל של ברכה ואיזה אינו. ואם כן, אם היה אליהו אומר בשמו של הקדוש ברוך הוא "ואתנה טל ומטר", היה אחאב מקנתרו ואומר לו שלא נעצר הטל כלל, ואין צורך להשיבו (102).

אם כן, נתבאר לנו שטל אינו נעצר לעולם.

ועתה באה הגמרא לבאר, מנין לנו שהרוחות אינן נעצרות לעולם.

רוחות — מנא לן דלא מיעצרי [מנין לנו שאינן נעצרות]?

אמר רבי יהושע בן לוי: דאמר קרא שאמר הקדוש ברוך הוא לישראל: **"כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם נאם ה'"** (103).

וצריך להבין, **מאי קאמר להו**. מה נתכוין הקדוש ברוך הוא לומר ישראל.

אילימא הכי קאמר להו הקדוש ברוך הוא לישראל [אם נאמר שכך אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל]: **דבדרתינכו בארבע רוחי דעלמא** [שפיזרתי אתכם בארבע רוחות העולם],

אי הכי [אם כן], מהו לשון "**כארבע** רוחות", שמשמע שדימה הקדוש ברוך הוא את ישראל לארבע רוחות? הרי "**בארבע** רוחות השמים פרשתי וגו'" **מיבעי ליה** [היה צריך] לומר! דהיינו, שפיזר הקדוש ברוך הוא את ישראל בארבע רוחות השמים!

אלא הכי קאמר הקדוש ברוך הוא: **כשם שאי אפשר לעולם** להתקיים **בלא**

היה ניכר עניין עצירת הגשמים. ולפי זה, מה שאומרת הגמרא שלא הזכיר את הטל משום דלא מנכרא מילתא, היינו כיון שנתן טל לברכה, אף אם לא יתן טל לברכה, לא יהיה הדבר ניכר. וכתב, שלפי זה לא קשה קושיית **המהרש"א**, שהקשה על פירוש **רש"י**, היאך נשבע מתחילה אליהו על הטל, למה לא היה חושש שאחאב יקנטרו ויאמר לו שלא נעצר? ולפי הדברים דלעיל, אדרבה. מתחילה נשבע אליהו על הטל, כדי שהאדמה לא תתן יבולה כלל. ומה שלא הזכיר החזרת הטל, כי לא מנכרא, כפי שנתבאר.

102. כך פירש **רש"י**. ותמה **השפת אמת**, הרי הקדוש ברוך הוא אמר לאליהו "לך הראה אל אחאב ואתנה מטר", ולא דיבר אל אחאב כלל, ואף לא אמר לאליהו לומר לאחאב כך. ואם כן, למה באמת לא החזיר אליהו את טל הברכה?

וכתב, שלולי דברי **רש"י** היה נראה לפרש שקושיית הגמרא "וליהדריה לטל דברכה" היינו שנזכיר בתפילה את הטל של ברכה. ותירצה הגמרא שהיות ואין עיקר הטל נעצר אלא רק טל של ברכה, אין ניכרת בירידתו גבורת הקב"ה. ועיין **במהרש"א** שהאריך בביאור הענין.

103. כך הוא לשון הפסוק בזכריה [ב י]: "הוֹי הוֹי וְנֻסוּ מֵאֶרֶץ צָפוֹן נְאֻם ה' כִּי כְּאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם פֵּרַשְׂתִּי אֶתְכֶם נְאֻם ה'". וכך ביאר **המצודת דוד** בפשט המקרא: "הוי הוי", הכוונה היא על הגאולה לעתיד לבוא, וכאילו יקרא עליהם: אתם בני עשרת השבטים שגלו לארץ אשור העומדת בצפון, צאו משם במרוצה לשוב אל ארצכם. "כי כארבע רוחות השמים", כמו שד' רוחות השמים רחוקים זו מזו, כך פרשתי אתכם לארץ מרחק, ולכן מהרו ולכו לפי רוב המרחק.

רוחות(104), כי הוא לא יתקיים מרוב הבל וחמימות(105), ורק על ידי הרוחות שמצננות את העולם — מתקיים,

כך אי אפשר לעולם להתקיים **בלא ישראל.** כי אין העולם מתקיים אלא בשביל עם ישראל. כפי שנאמר: ״אם לא בריתי יומם ולילה — חקות שמים וארץ לא שמתי״(106).

אמר רבי חנינא: הלכך [לכן]: **בימות החמה,** דהיינו, מחודש ניסן עד חג הסוכות, אם **אמר** אדם בתפילתו **״משיב הרוח״ אין מחזירין אותו**(107), שהרי בכל מקרה אין הרוחות נעצרות, ודבריו אינם מעלים ואינם מורידים.

אבל אם **אמר** בימות החמה **״מוריד הגשם״ מחזירין אותו.** שהרי אכן יש זמנים שהגשם נעצר, ויש טעם לבקש על ירידת הגשמים. וכיון שביקש שלא כהוגן(108), שהרי גשמים

---

104. אף שאי אפשר לעולם גם בלא טל, מכל מקום דימה הכתוב את ישראל לרוחות, כי כך נקראו המלאכים, כפי שנאמר: ״עושה מלאכיו רוחות״. ועוד, שהטל יורד רק בלילה, ואילו רוחות — בין ביום ובין בלילה. ועוד, הטל נדחה מפני זריחת השמש, ורוחות — לא. ועוד, את הרוחות מרגישים בני אדם, ואילו את הטל — לא. **בן יהוידע.**

105. בדומה למעשה שמצינו במסכת בבא מציעא [פו א]: רבי שמעון בן חלפתא — בעל בשר הוה [היה אדם בריא בשר]. יומא חד הוה חמימא ליה [יום אחד היה חם לו], הוה סליק ויתיב אשינא דטורא [עלה וישב על ראש ההר]. אמר לה לברתיה [אמר לה לבתו]: בתי! הניפי עלי במניפא, ואני אתן ליך ככרין דנרד [אגודות של נרד, מין עשבי בושם].

אדהכי נשבא זיקא [בינתיים, עד שהספיקה בתו לעשות מעשה, נשבה רוח]. אמר [רבי שמעון]: כמה ככרין דנרד למרי דיכי [כמה ככרין של נרד מגיעות לבעל הרוח. כלומר, לקדוש ברוך הוא.

106. ״בריתי״ — היינו התורה. ולומדיה הם עם ישראל. ואמר הכתוב, שלולא התורה ולומדיה, לא היה הקדוש ברוך הוא מקיים את העולם. עיין פסחים סח ב. אמנם במסכת נדרים [לא ב] מצינו, ש״בריתי״ היינו מילה. שאלמלא היא — לא ברא הקדוש ברוך הוא את עולמו.

107. כתבו **התוספות** [ד״ה בימות החמה] בשם הר״מ, שמשמע מכאן, שלכתחילה לא יזכיר ״משיב הרוח״ בימות החמה. ועיין שם שהאריכו טובא.

ועיין בב״ח [סימן קי״ד] שכתב, שמנהג הספרדים לומר ״משיב הרוח ומוריד הטל״. וכן כתב **המגן אברהם** [שם בסק״ג].

ובכף החיים תמה עליהם, וכתב שמנהגם לומר רק ״מוריד הטל״.

ועיין **בריטב״א** שכתב, שעניין זה של אמירת ״משיב הרוח״ בימות החמה תלוי במנהגים. ולכן, אף אם מנהג המקום לא לומר משיב הרוח בימות החמה, וטעה ואמר, אין מחזירין אותו, כיון שאין זה דין.

108. כך כתב **רש״י**. וביאר **הקרבן נתנאל** בכוונתו, שלכאורה מה יועיל שיחזור לתחילה, הרי כבר אמר לשון קללה! לכן כתב **רש״י** שהתפלל שלא כהוגן, ואין זה נחשב לכלום, וחוזר לראש.

אבל **המרדכי** כתב בשם רבו, שאין הכוונה שמחזירים אותו ממש לראש הברכה, אלא שגוערים ומוחים בו שלא יאמר יותר. כי דבר תימה הוא לומר שמחזירים אותו, שהרי כבר

בימות החמה סימן קללה הם, לכן מחזירין אותו(109).

ואילו **בימות הגשמים**, אם **לא אמר** **״משיב הרוח״ אין מחזירין אותו**, שהרי אין זה מעלה ולא מוריד, כי בכל מקרה אין הרוחות נעצרות.

אבל אם **לא אמר** בימות הגשמים **״מוריד הגשם״ מחזירין אותו**, שהרי שינה ממטבע שטבעו חכמים בתפילה, להזכיר את הגשמים בימות הגשמים.

ולא עוד, אלא אפילו אמר בתפילתו **״מעביר הרוח** [שלא ינשב] **ומפריח הטל** [שלא ירד]״, **אין מחזירין אותו**, שהרי לעולם אינם נעצרים, ואין בדבריו כלום(110).

תנא [שנינו בברייתא]: **בעבים** [עננים](111) **וברוחות, לא חייבו חכמים להזכיר**. כלומר, לא חייבו חכמים להזכיר בתפילה את העננים והרוחות.

אמנם, **ואם בא** מרצונו **להזכיר** את העבים והרוחות, **מזכיר**.

מאי טעמא? למה לא חייבו חכמים להזכיר את העבים והרוחות?

משום דלא מיעצרי [שאינם נעצרים] לעולם.

ותמהה הגמרא: **ולא מיעצרי** [וכי באמת אין העבים והרוחות נעצרים]?

והתני [והרי שנה] **רב יוסף** בברייתא: ״וחרה אף ה׳ בכם **ועצר את השמים**״, היינו **מן העבים ומן הרוחות**.

ומבאר רב יוסף את דבריו, ובא לשלול אפשרויות אחרות בביאור המקרא:

אתה אומר [כלומר, אנו אומרים] שהכוונה שיעצור ה׳ את השמים **מן העבים ומן הרוחות**.

או שמא **אינו** [אין הכוונה] **אלא** — שיעצור ה׳ את השמים **מן המטר?**

קלקל בדבריו!

אמנם **המעדני יום טוב** [על **הרא״ש** במסכת ברכות פרק ד׳ אות נ׳] כתב, שאין זה תימה כלל, שהרי בעלמא חזרה בתוך כדי דיבור — נחשבת חזרה. ואם כן, אפשר לומר שבאופן שאי אפשר לתקן בענין אחר, אלא בחזרה, תועיל חזרה אף שלא בתוך כדי דיבור. שהרי על כל פנים מוכח מחזרתו שאינו רוצה במה שאמר תחילה, וכלפי שמיא גליא שחוזר בו.

109. מה שאין כן כשהזכיר את הרוחות, אף שהם סימן לגשם, והגשם בקיץ — סימן קללה הוא, מכל מקום היות ולא מיעצרי, אין מחזירין אותו. שיטה ל**בעל הצרורות**.

110. כך כתב **רש״י**. וכתבו המפרשים, דהיינו שאמר סתם דברים בתפילתו, ולכן אין זה מעלה ולא מוריד. ויש שהוכיחו מכאן, שאם דיבר באמצע תפילתו, אף שעשה שלא כהוגן, אין מחזירין אותו.

והרא״ה ורבינו יעקב מלוניל פירשו, שהכוונה שאמר ״מעביר הרוח״ בימות הגשמים, ו״מפריח הטל״ בימות החמה. ובעל **המכתם** מפרש, שהכל מדובר בימות הגשמים.

111. דהיינו, לומר בתפילה ״מקשר עבים״. **רש״י**.

אי אפשר לומר כך. כי **כשהוא** [המקרא] **אומר** בהמשך **"ולא יהיה מטר", הרי** שיעצור ה' את **המטר אמור** כבר.

הא מה אני מקיים [אם כן, במה מתקיים ומתפרש המקרא] **"ועצר את השמים"** —

על כרחך שהכוונה **מן העבים ומן הרוחות.**

אם כן, **קשיא** מה ששנינו שאין חייב להזכיר את **הרוחות,** משום שאין נעצרות, **אהאי** [על זה] ששנה רב יוסף: "ועצר את השמים וכו' ומן **הרוחות**", שמשמע שרוחות אכן נעצרות!

וכן **קשיא** מה ששנינו שאין חייב להזכיר את **העבים,** משום שאין נעצרין, **אהאי** ששנה רב יוסף: "ועצר את השמים מן **העבים**"!

מתרצת הגמרא: **עבים אעבים** [מה שהקשינו בענין עבים, שבמקום אחד משמע שנעצרים, ובמקום אחד משמע שאין נעצרים], **לא קשיא.**

כי **הא,** מה ששנינו שאין העבים נעצרים, מדובר **בחרפי**(112). דהיינו, העבים הבכירות והמקדימות, הבאים לפני המטר, שהם אינם נעצרים.

ואילו **הא,** מה שאמר רב יוסף שנעצרים, היינו **באפלי**(113), בעבים מאוחרים(114), הבאים אחרי המטר(115), שהם כן נעצרים(116).

והיות ולא כל העבים נעצרים, לא חייבו חכמים להזכיר את העבים כלל(117).

וכמו כן, **רוחות ארוחות** [מה שהקשינו בענין הרוחות, שבמקום אחד משמע שנעצרים ובמקום אחד משמע שאין

---

112. כלשון הכתוב [איוב כט ד] "בימי חרפי". והיינו, בימי קדמותי [**רש"י** שם].

113. כלשון הכתוב [שמות לט ב] "כי אפילות הנה". וכפירוש **רש"י** שם, דהיינו שהם מאוחרות. עיין שם.

114. העבים טובים לקרקע אף בלא הגשמים, כי אף שאין גשמים, מכל מקום הם מעמידים את הארץ בלחות, ואינה מתייבשת. **בעל הצרורות.**

115. הקשה **השפת אמת,** דא"כ לא מתבאר היטב המקרא "ועצר את השמים ולא יהיה מטר", שהרי כיון שלא יהיה מטר — ממילא לא שייך העונש של מניעת ענני דבתר מיטרא! וכתב שיתכן שלכן מיאנו **התוספות** בפירוש **רש"י.**

וכתב שלפי **רש"י** צריך לומר שבאמת הם שני עונשים זה אחרי זה. דהיינו, קודם כל יהיה העונש רק ממניעת העננים שאחר המטר. וכשמוסיפין לחטוא — ימנע כל המטר גם כן.

116. כך פירש **רש"י. ותוספות** פירשו, ש"חרפי" היינו בפירות המתבכרות. דהיינו, העבים הבאים בזמן הפירות המתבכרות — נעצרים. אבל "אפלי", העבים הבאים בזמן הפירות המאוחרות — אינם נעצרים. עיין שם.

ובעל הצרורות כתב להיפך, שעננים שקודם המטר נעצרים לפעמים, ואילו שלאחר המטר — אינם נעצרים.

117. כך פירש **רש"י.** והקשה **הגבורת ארי,** הרי הגמרא להלן אומרת "רוחות ארוחות לא קשיא, הא ברוח מצויה, הא ברוח שאינה מצויה". ומקשה הגמרא: רוח שאינה מצויה חזיא לבי דרי! ולפי ביאור **רש"י** בגמרא כאן, מה מקשה

נעצרים], **לא קשיא.**

כי **הא,** מה ששנינו שאין הרוחות נעצרות, היינו **ברוח מצויה.** הרוח הרגילה שמצויה תמיד. שרוח כזו אכן אינה נעצרת לעולם.

ואילו הא, מה שאמר רב יוסף שהרוחות נעצרות, היינו **ברוח** חזקה, **שאינה מצויה** תדיר(118).

ומכל מקום, אף שרוח שאינה מצויה נעצרת, לא חייבו חכמים להזכיר את הרוחות, שהרי העולם יכול להתקיים ברוח מצויה בלבד.

ומקשה הגמרא: הרי **רוח שאינה מצויה חזיא לבי דרי** [ראויה לגורן]! כלומר, הרי צריכים אותה כדי לזרות את התבואה שבגורן, להפריד בין גרעיני החיטה לקש ולמוץ שבה!

והיות וכך, שצריכים אותה, למה לא חייבו חכמים להזכירה? (119)

ומבארת הגמרא: אמנם רוח שאינה מצויה נצרכת כדי לזרות את הגורן, אבל אין היא הכרחית אף לענין זה, כי **אפשר** להפריד את הגרעינים מהפסולת **בנפוותא** [על ידי נפה].

והיות ואין היא מוכרחת לצורך קיום האדם, לא חייבו להזכירה.

תנא [שנינו בברייתא]: **העבים והרוחות, שניות למטר** הן. כלומר, הם מועילים כל כך, כמעט כמו המטר עצמו. ולשון "שניות" הוא לשון חשיבות ומעלה, כמו "משנה למלך", שהוא השני בחשיבות ובדרגה אחרי המלך.

שואלת הגמרא: **היכי דמי?** באיזה עבים ורוחות מדובר, שהם מועילים כל כך?

הגמרא, נאמר גם שם כיון דאין כולם נעצרים, לא חייבו להזכיר.

אמנם **התוספות** פירשו "הא בחרפי" היינו שאותם שנעצרים — בחרפי, כלומר בפירות המתבכרות. אבל באפלי, דהיינו בפירות המאוחרות — אין נעצרים. ולפירושם מובן, כי לשיטתם "חרפי" ו"אפלי" מדובר על הפירות, והיינו, שאף שהעבים אינם מועילים לפירות הבכירות, כיון שאין נעצרים לגבי המאוחרות — לא חייבו להזכיר, שהרי העולם יכול להתקיים בפירות המוקדמים לבד. אבל לגבי רוחות סברה הגמרא, שאין אפשרות לזרות את התבואה בלי רוח שאינו מצויה, ואם כן אין העולם יכול להתקיים בלי רוח זו, ולמה לא חייבו להזכיר? ומתרצת הגמרא: אפשר בנפוותא. אבל לפי **רש"י,** שכתב, שהטעם שלא חייבו להזכיר הוא משום שאין כולם נעצרים, הרי גם גבי רוחות היה אפשר לומר כך! עיין שם.

והשפת **אמת** כתב, שבאמת עבים — ענין אחד הם. אלא שיש מהם קודם מטר, ויש לאחר המטר. ומכל מקום, ענין הגבורה של העבים — אינו נעצר. מה שאין כן גבי רוחות, שברוח שאינה מצויה ודאי יש יותר גבורה מאשר ברוח מצויה, לכן שייך להזכיר משום אותן רוחות לבד.

118. כך פירש **רש"י.** ועיין **ברבינו גרשום** שכתב, שרוח בביאור תירוץ הגמרא, שרוח שאינה מצויה — אין בה משום ברכה.

119. כך פירש **רש"י.** והקשה **הרש"ש,** הרי טל של ברכה, ודאי נצרך הוא, ובכל זאת לא חייבו חכמים להזכירו, אף שהוא נעצר. אלא על כרחך צריך לומר, שחיוב ההזכרה הוא רק בדבר

אמר עולא ואיתימא רב יהודה [ויש אומרים שרב יהודה אמר את הדברים]: מדובר בעבים ורוחות **דבתר מיטרא** [הבאים אחר המטר].

ותמהה הגמרא: **למימרא, דמעליותא היא!** יוצא מדברי עולא, שרוחות הבאות אחר המטר, מעלה וחשיבות יש בהן!

והכתיב [והרי כתוב בפסוק]: "**יתן ה' את מטר ארצך אבק ועפר**", **ואמר עולא ואיתימא** [ויש אומרים] **שרב יהודה** אמר את המימרא, שהכוונה היא **לזיקא דבתר מטרא** [רוח הבאה לאחר המטר], שהיא מזיקה, לפי שהגשם היורד ומכה בחוזק בקרקע — מעלה אבק מהעפר, והרוח מנשבת ומדביקה את האבק בתבואה הלחה, ומזיקה לה!(120)

ומתרצת הגמרא: **לא קשיא. כי הא,** מה שאמרנו שהרוח שאחר הגשם מועילה, היינו **דאתא ניחא** [כשיורד המטר בנחת].

ואילו **הא,** מה שאמרנו שאותה רוח מזיקה, היינו באופן **דאתא רזיא** [שהגשם יורד בכח](121).

וממשיכה הגמרא ומבארת:

הא, כשיורד הגשם בכח, **דמעלה אבק,** ולכן הרוח הבאה לאחר מכן — מזיקה לתבואה.

ואילו **הא,** כשהגשם יורד בנחת, **דלא מעלה אבק.** ואז לא זו בלבד שאין הרוח מזיקה, אלא שהיא גם מביאה תועלת(122).

ואמר רב יהודה: זיקא דבתר מיטרא, כמיטרא [רוח שאחר המטר מועילה כמטר עצמו].

עיבא דבתר מיטרא, כמיטרא [ענן שאחר המטר מועיל כמטר עצמו].

שימשא דבתר מיטרא, כתרי מטרי [שמש שאחר המטר, כשני ממטרים].

שואלת הגמרא: אם כן, יוצא שכל דבר שבא אחר המטר מועיל הוא כמטר עצמו. ולשם מה מנה רב יהודה את כל הדברים הללו, רוח עננים ושמש, בפירוט? **למעוטי מאי**(123) [מה הוא בא למעט, שאינו מועיל כמטר]?

שנעצר לגמרי. ואם כן, למה יהא צריך להזכיר רוחות? וכתב שאכן היה אפשר לתרץ כך, אלא שהגמרא מתרצת תירוץ עדיף. עיין שם.

120. כך כתב כאן **רש"י**. ובפירוש החומש [דברים כח כד] כתב: "מטר יורד ולא כל צרכו, ואין בו כדי להרביץ את העפר, והרוח בא ומעלה את האבק, ומכסה את עשב הזרעים שהם לחים מן המים, ונדבק בהם ונעשה טיט, ומתייבש ומרקיב".

121. כך פירשו **רש"י ותוספות.** וכתב **הרש"ש**, שלמרות שהמשמעות הפשוטה היא שמדובר על הרוח, פירשו **הראשונים** כך, משום שמצינו להלן [יט ב] לשון ניחא ורזיא על מטר.

122. כך גרס **רש"י**. ולא גרס "ואיבעית אימא הא דמעלה אבק וכו'", אלא "הא דמעלה אבק, הא דלא מעלה אבק". והיינו הך, דהיכא דאתיא בכח — מעלה אבק, ואילו היכא דאתיא בנחת — אין מעלה אבק. עיין שם.

123. **בגבורות ארי** תמה, מנין לנו שבאים למעט דבר מה?

ובשפת **אמת** ביאר, שקושית הגמרא, כיון שתמיד יש אחר הגשם או שמש, או עבים, או

מבארת הגמרא: רב יהודה בא **למעוטי** למעט שני דברים:

א. גילהי דליליא [ברק(124) שבא אחר הגשם. ונקטה הגמרא ״גילהי דליליא״, ברק הלילה, לפי שהברק בא ונראה בדרך כלל בלילה],

ב. וביום — **שמשא דביני קרחי** [שמש(125) שנראית בין העבים. שנראה במקום אחד אור, ובמקום אחד מעונן. כמו אדם קירח, שבמקום אחד יש לו שערות, ובמקום אחר נראית קרחה(126)]. שדברים אלו אינם מועילים אם הם באים לאחר המטר.

אמר רבא: מעלי תלגא לטורי, כחמשה מטרי לארעא [השלג מועיל להרים, כמו התועלת שמביאים חמשה ממטרים לארץ].

והטעם, כי מצד אחד, אין הגשמים מועילים להרים כמו לבקעה, כי הגשמים יורדים למטה, ואין קרקע ההר שותה מהם. ומצד שני, השלג מועיל יותר להרים מאשר לבקעה, כי השלג שבבקעה נמס והולך, מפני החום ששולט שם. מה שאין כן השלג שבהרים, שאינו נמס במהרה, ולכן הוא מועיל יותר(127).

אמנם, צריך עדיין להבין. אכן מסתבר שהשלג מועיל מאוד להרים. אבל מנין לנו שהוא מועיל כל כך כמו שמועילים חמשה גשמים לארץ?

ומביא רבא ראיה לכך מהפסוק.

שנאמר: ״כי לשלג יאמר הוא(128) ארץ וגשם מטר וגשם מטרות עזו״(129). וכך אנו דורשים את המקרא: כאשר ייאמר לשלג שיהיה בארץ, אזי: ״גשם״, ״מטר״, ״וגשם״, ״מטרות״, הרי כאן חמשה ממטרים(130).

רוחות, לא שייך לומר שעבים ורוח שאחר הגשם — כגשם, שהרי תמיד כך הוא הדבר. אלא היה צריך לומר רק ששמש שאחר הגשם — כשני גשמים!

ותירצה הגמרא, שבא רב יהודה למעט גילהי דליליא, שאין זה נחשב עבים שאחר הגשם, ואף אין זה שמש שאחר הגשם, ובאופן זה יש רק את מעלת גשם אחד לבד. עיין שם.

124. כך פירש **רש״י**. **ותוספות** פירשו, דהיינו זריחת הלילה.

125. כך הוא הפירוש הפשוט. אבל **הרש״ש** כתב, שנראה לפרש שהוא מלשון שמשה. והיינו, שעננים מכאן ומכאן, וחלון באמצע.

126. כך פירש **רש״י**. **והתוספות** פירשו, דהיינו שמכאן ומכאן יורדין גשמים, והשמש זורחת באמצע.

127. כך פירש **רש״י**, עיין שם. אבל **רבינו גרשום** כתב, שאין הכוונה שהשלג מועיל דווקא להרים. ומה שהגמרא נקטה שהשלג מועיל להרים, היינו משום שתדיר יותר השלג לרדת בהרים. אבל באמת הכוונה לכל מקום שיורד בו שלג.

128. ״הוא״ כמו ״היה״. כלומר, תהיה בארץ. עיין מפרשים.

129. **המצודת דוד** [איוב לז ו] פירש: כי לשלג — כפי שהקדוש ברוך הוא מצוה לשלג שיהיה על הארץ, ואנו רואים שאכן כך הוא. כך יצוה על גשם מטר, וכן יצוה על גשם מטרות עוזו, כלומר, גשם חזק ושוטף. וכולם נראים המה לעין כל בעת רדתם.

130. **המהרש״א** מבאר, כי לשלג, גם בהר,

ואמר רבא: תלגא — לטורי [השלג מועיל להרים], כפי שנתבאר לעיל.

מטרא רזיא — לאילני [מטר שיורד בחוזק מועיל לאילנות]. כי האילן צריך השקייה במים מרובים, ומטר חזק מימיו מרובים. אבל לתבואה אינו מועיל, אלא מזיק.

מטרא ניחא — לפירי [מטר שיורד בנחת מועיל לפירות]. לתבואת הארץ.

ד-א **עורפילא** [גשמים דקים], **אפילו לפרצידא דתותי קלא** [לגרעין שחבוי תחת הקרקע הקשה(131)] **מהניא ליה** [מועיל לו]. שמתחיל לבצבץ ולעלות מיד.

שואלת הגמרא: **מאי עורפילא** [מהו לשון "עורפילא"], מדוע גשם דק מכונה בשם זה?

ומבארת הגמרא: "עורפילא" — נוטריקון של "**עורו פילי**" הוא. והיינו, שמטר זה, מחמת שהוא דק מאוד, סותם(132) את סדקי הארץ ["פילי" הם סדקים](133).

ואמר רבא: האי צורבא מרבנן [תלמיד חכם צעיר(134)] **דמי לפרצידא דתותי קלא** [דומה לגרעין שתחת גוש הקרקע(135)], **דכיון דנבט — נבט** [כיון שהתחיל לנבוט, ודאי ימשיך ויגדל]. כך תלמיד חכם, כיון שיצא שמו, ודאי הולך וגדל הוא למעלה(136).

יאמר לו: הוה מועיל כאילו לארץ גשם מטר וכו׳. והשלג מכונה "עוזו" — מפני שכחו כחמשה גשמים.

131. כך פירש **רש״י**. **ורבינו חננאל** [נמצא להלן יט א] פירש, דהיינו זרע תבואה שתחת אבן. כי "קלא" היא אבן, כמו [פסחים סב ב]: שקל קלא פתק ביה.

132. כך הוא הלשון לפנינו **ברש״י**. **היעב״ץ** כתב, שנוח יותר לומר "שפותח" סדקי הארץ. ולכאורה היינו משום שאז מבואר לשון "עורו". ולפי הלשון שלפנינו צריך לומר, ש"עורו" הוא מלשון "מעורה", שהוא דיבוק. כמו "מעורה בטרפשיה" [חולין מו א]. עיין **פורת יוסף**.

133. עוד פירש **רש״י**, שמגדל ומצמיח את הגרעינים שעומדים בסדקי הארץ.

ו**רבינו חננאל** כתב, דהיינו שהטיפה היורדת בכח [ולא כפירוש **רש״י**, שפירש שהוא מטר דק], מערערת ומפלחת את הארץ.

ו**רבינו גרשום** פירש, ש"עורו פילי" היינו — התעוררו בקעים. שהגשם הדק נכנס בבקעים, ומוציא תבואה שבהם.

134. אבל תלמיד חכם זקן אינו נקרא "צורבא", אלא "ההוא מרבנן". ו"צורבא" הוא מלשון בישול, כמו "ביעי דצריבן" במסכת ביצה [ז א], שפירש שם **רש״י** דהיינו שנתבשלו כל צרכן. והיינו תלמיד חכם צעיר, שהבשיל זה עתה.

ו**רע״א** ציין לשו״ת מהר״י ברונא [סימן קב]. וכך מצינו שם: וחילוק יש בין צורבא מרבנן ובין סתם רבנן ותלמיד חכם. דצורבא מרבנן פירוש החשוב שבהם, ולשון צורבא פירושו, שנמר כל צורתו ונתמלא תורה וכו׳.

ובספר עין זוכר ל**החיד״א** כתב שהרב סדר יוחסין חולק על **רש״י**, והביא ראיות מהש״ס שנקט לשון צורבא מרבנן על גדולי הדור.

ו**המהרש״א** מביא **שהערוך** מפרש צורבא מרבנן — חוזק תלמיד חכם.

135. כך פירש **רש״י**. **ורבינו חננאל** פירש, דהיינו גרעין שתחת האבן. כיון שמתחיל לצמוח, צומח בבת אחת. כך תלמיד חכם צעיר. כיון שמתחיל לצמוח ולגדול, גדל והולך בבת אחת.

136. היינו על פי מה שמצינו במסכת ברכות [סג ב]: אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו